

ROZSUDOK SÚDNEHO DVORA (tretia komora)

zo 4. júna 2009*

Vo veci C-8/08,

ktorej predmetom je návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 234 ES, podaný rozhodnutím College van Beroep voor het bedrijfsleven (Holandsko) z 31. decembra 2007 a doručený Súdnemu dvoru 9. januára 2008, ktorý súvisí s konaním:

T-Mobile Netherlands BV,

KPN Mobile NV,

Orange Nederland NV,

Vodafone Libertel NV

* Jazyk konania: holandčina.

proti

Raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit,

SÚDNY DVOR (tretia komora),

v zložení: predseda tretej komory A. Rosas, sudcovia A. Ó Caoimh, J. N. Cunha Rodrigues, J. Klučka (spravodajca) a U. Löhmus,

generálna advokátka: J. Kokott,
tajomník: R. Šereš, referentka,

so zreteľom na písomnú časť konania a po pojednávaní z 15. januára 2009,

so zreteľom na pripomienky, ktoré predložili:

- T-Mobile Netherlands BV, v zastúpení: I. VerLoren van Themaat a V. H. Affourtit, advocaten,

- KPN Mobile NV, v zastúpení: B. J. H. Braeken a P. Glazener, advocaten,

- Vodafone Libertel BV, v zastúpení: G. van der Klis, advocaat,

- Raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit, v zastúpení: A. Prompers, splnomocnená zástupkyňa,

- holandská vláda, v zastúpení: C. Wissels, Y. de Vries a M. de Grave, splnomocnení zástupcovia,

- Komisia Európskych spoločenstiev, v zastúpení: A. Bouquet a S. Noë, splnomocnení zástupcovia,

po vypočutí návrhov generálnej advokátky na pojednávaní 19. februára 2009,

vyhlásil tento

Rozsudok

¹ Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka výkladu článku 81 ods. 1 ES.

- 2 Tento návrh bol podaný v rámci sporu medzi T-Mobile Netherlands BV (ďalej len „T-Mobile“), KPN Mobile NV (ďalej len „KPN“), Orange Nederland NV (ďalej len „Orange“) a Vodafone Libertel NV (ďalej len „Vodafone“) na jednej strane, a Raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (holandský úrad pre hospodársku súťaž, ďalej len „NMa“) na druhej strane, vo veci pokút, ktoré tento úrad uložil uvedeným podnikom za porušenie článku 81 ES a článku 6 ods. 1 zákona o hospodárskej súťaži (Mededingingswet) v znení vyplývajúcom zo zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon o hospodárskej súťaži (Wet houdende wijziging van de Mededingingswet) z 9. decembra 2004 (ďalej len „Mw“).

I — Právny rámec

Právna úprava Spoločenstva

- 3 Odôvodnenie č. 5 nariadenia Rady (ES) č. 1/2003 zo 16. decembra 2002 o vykonávaní pravidiel hospodárskej súťaže stanovených v článkoch 81 a 82 Zmluvy (Ú. v. ES L 1, s. 1; Mim. vyd. 08/002, s. 205) stanovuje:

„Na účinné presadzovanie súťažných pravidiel spoločenstva a súčasné rešpektovanie základných práv obhajoby by toto nariadenie malo upravovať dôkazné bremená podľa článkov 81 a 82 [ES]... Toto nariadenie nemá vplyv ani na vnútroštátne predpisy o miere dokazovania, ani na povinnosti orgánov hospodárskej súťaže a súdov členských štátov súvisiacich so zisťovaním príslušných faktov týkajúcich sa prípadu za predpokladu, že

také predpisy a povinnosti sú kompatibilné so základnými zásadami práva spoločenstva.“

4 Článok 2 uvedeného nariadenia nazvaný „Dôkazné bremeno“ znie:

„Vo všetkých vnútroštátnych konaniach alebo konaniach spoločenstva, ktoré sa týkajú uplatňovania článkov 81 a 82 Zmluvy, bremeno dokazovania porušenia článku 81 ods. 1 alebo článku 82 Zmluvy znáša strana alebo orgán, ktorý túto námietku vzniesol...“

5 Článok 3 ods. 1 a 2 toho istého nariadenia uvádza:

„1. Ak orgány hospodárskej súťaže členských štátov alebo vnútroštátne sudy uplatňujú vnútroštátne súťažné právo na dohody, rozhodnutia združení podnikov alebo zosúladené postupy v zmysle článku 81 ods. 1 Zmluvy, ktoré môžu ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi v zmysle uvedeného ustanovenia, uplatnia aj článok 81 Zmluvy na také dohody, rozhodnutia alebo zosúladené postupy...“

2. Uplatňovanie vnútroštátneho súťažného práva nemôže viesť k zákazu dohôd, rozhodnutí združení podnikov alebo zosúladených postupov, ktoré môžu ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi, ale ktoré neobmedzujú hospodársku súťaž v zmysle článku 81 ods. 1 Zmluvy...“

Vnútroštátna právna úprava

- 6 Podľa článku 1 písm. h) Mw „zosúladený postup“ znamená akýkoľvek zosúladený postup v zmysle článku 81 ods. 1 ES.
- 7 Na základe článku 6 ods. 1 Mw sú zakázané všetky dohody medzi podnikmi, rozhodnutia združení podnikov a zosúladené postupy, ktoré majú za cieľ alebo následok vylučovanie, obmedzovanie alebo skresľovanie hospodárskej súťaže v rámci holandského trhu alebo jeho časti.
- 8 V súlade s článkom 88 Mw má NMa právomoc uplatňovať článok 81 ES.

Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

Skutkové okolnosti vo veci samej

- 9 Z rozhodnutia vnútroštátneho súdu vyplýva, že zástupcovia operátorov, ktorí ponúkajú mobilné telekomunikačné služby na holandskom trhu, sa stretli 13. júna 2001.
- 10 V období relevantnom pre toto konanie disponovalo v Holandsku vlastnou mobilnou telefónnou sieťou päť operátorov, a to Ben Nederland BV (ďalej len „Ben“, teraz T-Mobile), KPN, Dutchtone NV (ďalej len „Dutchtone“, teraz Orange), Libertel-

-Vodafone NV (ďalej len „Libertel-Vodafone“, teraz Vodafone), ako aj Telfort Mobil BV [neskôr O2 (Netherlands) BV, ďalej len „O2 (Netherlands)“, teraz Telfort]. V roku 2001 podiely na trhu týchto piatich operátorov dosahovali výšku 10,6 % pre Ben, 42,1 % pre KPN, 9,7 % pre Dutchtone, 26,1 % pre Libertel-Vodafone a 11,4 % pre Telfort. Zriadenie šiestej mobilnej telefónnej siete bolo len ťažko predstaviteľné, pretože sa už neudelovali žiadne povolenia. Prístup na trh mobilných telekomunikačných služieb bol teda možný len uzavretím dohody s jedným alebo viacerými z uvedených piatich operátorov.

- 11 Ponuka mobilných telekomunikačných služieb pozostáva z programov predplatených kariet a programov fixných služieb. Pre balíčky predplatených kariet je charakteristické, že zákazník platí cenu komunikácie vopred. Zakúpením predplatenej karty alebo jej dobitím totiž nadobúda kredit na čas hovorov, v rozsahu ktorého môže telefonovať. Naopak charakteristickou črtou programov fixných služieb je to, že minúty hovorov v určenom období sa fakturujú dodatočne zákazníkovi, ktorý platí okrem iného pevný základný poplatok, ktorý sám môže zahŕňať kredit na určitý počet minút hovorov.

- 12 Dňa 13. júna 2001 sa konala schôdza zástupcov operátorov ponúkajúcich mobilné telekomunikačné služby na holandskom trhu. Toto stretnutie sa týkalo najmä zníženia štandardných provízií zmluvným predajcom za zmluvy o fixných službách od 1. septembra 2001 alebo približne od tohto dňa. Ako vyplýva z uznesenia o návrhu na začatie prejudiciálneho konania, účastníci tohto stretnutia si na ňom vymenili aj určité množstvo dôverných informácií.

- 13 Rozhodnutím z 30. decembra 2002 NMa konštatoval, že spoločnosti Ben, Dutchtone, KPN, O2 (Netherlands) a Libertel-Vodafone medzi sebou uzavreli dohodu alebo zosúládili svoje postupy. Domnievajúc sa, že predmetná dohoda alebo postupy značne obmedzili hospodársku súťaž a sú v dôsledku toho zakázané článkom 6 ods. 1 Mw, NMa udelil dotknutým podnikom pokuty.

- 14 Uvedené podniky proti tomuto rozhodnutiu NMa podali sťažnosť.
- 15 Rozhodnutím z 27. septembra 2004 NMa uznal dôvody, ktoré predložili T-Mobile, KPN, Orange, Libertel-Vodafone a O2 (Netherlands) za čiastočne odôvodnené a konštatoval, že postupy uvedené v rozhodnutí z 30. decembra 2002 predstavovali porušenie nielen článku 6 Mw, ale aj článku 81 ods. 1 ES. V dôsledku toho NMa ponechal všetky pokuty uložené uvedeným spoločnostiam, pričom znížil ich výšku.
- 16 T-Mobile, KPN, Orange, Vodafone a Telfort podali proti rozhodnutiu z 27. septembra 2004 žalobu na Rechtbank te Rotterdam. Tento súd rozsudkom z 13. júla 2006 zrušil dané rozhodnutie a vrátil vec NMa na nové rozhodnutie.
- 17 T-Mobile, KPN, Orange, Vodafone (spolu ďalej len „dotknutí operátori“) a NMa podali proti uvedenému rozsudku odvolanie na College van Beroep voor het bedrijfsleven, ktorý je povinný posúdiť, či výklad pojmu zosúladený postup bol správny vzhľadom na ustálenú judikatúru Súdneho dvora v tejto oblasti.

Stanovisko vnútroštátneho súdu

- 18 College van Beroep voor het bedrijfsleven sa domnieva, že musí stanoviť, na jednej strane, či cieľom oznámenia informácií o fixných službách počas stretnutia z 13. júna 2001 bolo obmedziť hospodársku súťaž a či NMa mal právo nepreskúmať účinky zosúladeného konania, a na druhej strane, či existuje príčinná súvislosť medzi týmto zosúladeným postupom a konaním dotknutých operátorov na trhu.

- 19 Vnútroštátny súd najskôr spresňuje, že zosúladený postup sporný vo veci samej sa netýka ani spotrebiteľských cien, ktoré majú dotknutí operátori uplatniť, ani taríf fixných služieb, ktoré majú uvedení operátori fakturovať konečným spotrebiteľom. Vskutočnosti sa týka provízie, ktorú títo operátori zamýšľajú zaplatiť za služby, ktoré im poskytujú zmluvní predajcovia. Následne uvedený súd zdôrazňuje, že sa nemožno domnievať, že priamym cieľom zosúladeného postupu bolo stanoviť ceny za fixné služby na maloobchodnom trhu.
- 20 College van Beroep voor het bedrijfsleven ďalej uvádza, že má pochybnosti o tom, či zosúladený postup dotknutých operátorov týkajúci sa provízií priznaných zmluvným predajcom za uzavretie zmlúv o fixných službách možno považovať za postup, ktorého cieľom je vylučovať, obmedzovať alebo skresľovať hospodársku súťaž v zmysle článku 81 ods. 1 ES. Tvrdí totiž, že judikatúru Súdneho dvora v oblasti hospodárskej súťaže možno vykladať tak, že dohoda alebo zosúladený postup majú za cieľ obmedziť hospodársku súťaž, ak prax preukazuje, že účinkom uvedenej dohody alebo uvedeného postupu je vždy alebo skoro vždy vylučovanie, obmedzovanie alebo skresľovanie hospodárskej súťaže bez ohľadu na to, aké sú hospodárske okolnosti. Takým je podľa vnútroštátneho súdu prípad, v ktorom sú nepopierateľné skutočne škodlivé dôsledky a nastanú bez ohľadu na to, aké sú charakteristické vlastnosti dotknutého trhu. Podľa tohto súdu treba vždy preskúmať účinky zosúladeného postupu, aby sa predišlo tomu, že určité konanie bude považované za konanie, ktoré má cieľ obmedzujúci hospodársku súťaž, hoci je zjavné, že nemá obmedzujúce účinky.
- 21 Napokon, pokiaľ ide o príčinnú súvislosť medzi zosúladeným postupom a konaním dotknutých operátorov na trhu, vnútroštátny súd má pochybnosti o relevantnosti domnienky uvedenej v rozsudkoch z 8. júla 1999, Komisia/Anic Partecipazioni (C-49/92 P, Zb. s. I-4125), a Hüls/Komisia (C-199/92 P, Zb. s. I-4287), podľa ktorej s výhradou dôkazu opaku zaťažujúceho hospodárske subjekty majúce záujem ho využiť, podniky podieľajúce sa na zosúladenom postupe a aktívne pôsobiace na trhu pri určovaní svojho konania na tomto trhu zohľadňujú informácie, ktoré si vymenili so svojimi konkurentmi. Tým viac by to platilo v prípade, ak by sa zosúladovanie

uskutočňovalo pravidelne počas dlhého obdobia. Uvedený súd sa pýta, či na základe práva Spoločenstva musí uplatňovať túto domnienku, hoci existujú odlišné vnútroštátne ustanovenia v oblasti vykonávania dôkazov, a či je táto domnienka uplatniteľná na situácie, v ktorých je základom zosúladeného postupu len jedno stretnutie.

22 Z týchto dôvodov sa College van Beroep voor het bedrijfsleven rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

- „1. Aké kritériá sa majú použiť pri uplatnení článku 81 ods. 1 ES na posúdenie, či cieľom zosúladeného postupu je vylučovanie, obmedzovanie alebo skresľovanie hospodárskej súťaže v rámci spoločného trhu?

2. Má sa článok 81 ES vykladať v tom zmysle, že pri uplatnení tohto ustanovenia vnútroštátnym súdom sa dôkaz príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a konaním na trhu má poskytnúť a vyhodnotiť podľa ustanovení vnútroštátneho práva, pokiaľ tieto ustanovenia nie sú menej výhodné ako ustanovenia vzťahujúce sa na obdobné žaloby vnútroštátnej povahy a nevedú k praktickej nemožnosti alebo nadmernému sťaženiu výkonu práv priznaných právom Spoločenstva?

3. Platí pri uplatnení pojmu zosúladený postup podľa článku 81 ES domnienka príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a konaním na trhu aj v prípade, že k zosúladenému postupu došlo len raz a podnik, ktorý sa na zosúladení podieľa, je naďalej činný na trhu, alebo iba v prípadoch, keď sa zosúladovanie uskutočňovalo v priebehu dlhého obdobia a s určitou pravidelnosťou?“

O prejudiciálnych otázkach

O prvej otázke

- 23 Na úvod je potrebné uviesť, že pojmy „dohoda“, „rozhodnutia združení podnikov“ a „zosúladený postup“ zahŕňajú, zo subjektívneho hľadiska, podoby zosúladeného konania, ktoré majú rovnakú podstatu a odlišujú sa len svojou intenzitou a formami, v ktorých sa prejavujú (pozri v tomto zmysle rozsudok Komisia/Anic Partecipazioni, už citovaný, bod 131).
- 24 Preto, ako v podstate uviedla generálna advokátka v bode 38 svojich návrhov, kritériá vyplývajúce z judikatúry Súdneho dvora na účely posúdenia, či cieľom alebo následkom konania je vylučovanie, obmedzovanie alebo skresľovanie hospodárskej súťaže v rámci spoločného trhu, sú uplatniteľné, či ide o dohodu, rozhodnutie alebo zosúladený postup.
- 25 V tomto ohľade je opodstatnené uviesť, že Súdny dvor už poskytol určitý počet kritérií, ktoré umožňujú posúdiť, či dohoda, rozhodnutie alebo zosúladený postup majú protisúťažnú povahu.
- 26 Pokiaľ ide o definíciu zosúladeného postupu, Súdny dvor rozhodol, že takýto postup predstavuje formu koordinácie medzi podnikmi, ktorá bez toho, aby podniky dospeli k uskutočneniu dohody v pravom zmysle slova, vedome nahrádza riziká hospodárskej súťaže praktickou spolupracou medzi nimi (pozri rozsudky zo 16. decembra 1975, Suiker Unie a i./Komisia, 40/73 až 48/73, 50/73, 54/73 až 56/73, 111/73, 113/73 a 114/73, Zb. s. 1663, bod 26, ako aj z 31. marca 1993, Ahlström Osakeyhtiö a i./Komisia, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 a C-125/85 až C-129/85, Zb. s. I-1307, bod 63).

- 27 Čo sa týka posúdenia protisúťažnej povahy zosúladeného postupu, je potrebné sústrediť sa na objektívne ciele, ktoré má dosiahnuť, ako aj na hospodársky a právny kontext tohto postupu (pozri v tomto zmysle rozsudky z 8. novembra 1983, IAZ International Belgium a i./Komisia, 96/82 až 102/82, 104/82, 105/82, 108/82 a 110/82, Zb. s. 3369, bod 25, ako aj z 20. novembra 2008, Beef Industry Development Society a Barry Brothers, C-209/07, Zb. s. I-8637, body 16 a 21). Okrem toho, hoci úmysel účastníkov nie je nevyhnutý na určenie toho, či má zosúladený postup obmedzujúcu povahu, nič nezakazuje Komisii Európskych spoločenstiev alebo súdom Spoločenstva, aby tento úmysel zohľadnili (pozri v tomto zmysle rozsudok IAZ International Belgium a i./Komisia, už citovaný, body 23 až 25).
- 28 Pokiaľ ide o rozlišovanie medzi zosúladenými postupmi, ktoré majú protisúťažný cieľ, a tými, ktoré majú protisúťažný následok, je potrebné pripomenúť, že protisúťažný cieľ a protisúťažný následok nie sú kumulatívnymi, ale alternatívnymi podmienkami na účely posúdenia, či sa na zosúladený postup vzťahuje zákaz uvedený v článku 81 ods. 1 ES. Podľa ustálenej judikatúry od vyhlásenia rozsudku z 30. júna 1966, LTM (56/65, Zb. s. 337, 359), alternatívna povaha tejto podmienky označená spojkou „alebo“ vedie najskôr k nevyhnutosti preskúmať samotný cieľ zosúladeného postupu vzhľadom na hospodársky kontext, v ktorom sa uplatňuje. V prípade, že analýza obsahu zosúladeného postupu neodhalí dostatočný stupeň škodlivosti vo vzťahu k hospodárskej súťaži, bude však potrebné skúmať jeho následky a aby sa mohol zakázať, požadovať zhromaždenie dôkazov preukazujúcich, že hospodárska súťaž bola skutočne citeľným spôsobom vylúčená, obmedzená alebo skreslená (pozri v tomto zmysle rozsudok Beef Industry Development Society a Barry Brothers, už citovaný, bod 15).
- 29 Okrem toho treba zdôrazniť, že na účely posúdenia toho, či je zosúladený postup zakázaný článkom 81 ods. 1 ES, je zbytočné zohľadňovať jeho konkrétne následky, pokiaľ sa preukáže, že cieľom tohto postupu je vylúčovanie, obmedzovanie alebo skresľovanie hospodárskej súťaže v rámci spoločného trhu (pozri v tomto zmysle rozsudky z 13. júla 1966, Consten a Grundig/Komisia, 56/64 a 58/64, Zb. s. 429, 496; z 21. septembra 2006, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Komisia, C-105/04 P, Zb. s. I-8725, bod 125, ako aj Beef Industry Development Society a Barry Brothers, už citovaný, bod 16). Rozlišovanie

medzi „porušeniami na základe cieľa“ a „porušeniami na základe následku“ spočíva v tom, že určité formy zosúladených konaní medzi podnikmi možno považovať za škodlivé pre dobré fungovanie hospodárskej súťaže už z dôvodu ich povahy (pozri rozsudok Beef Industry Development Society a Barry Brothers, už citovaný, bod 17).

30 Za týchto podmienok, na rozdiel od toho, čo tvrdí vnútroštátny súd, nie je nevyhnutné skúmať následky zosúladeného postupu, pokiaľ je preukázaný jeho protisúťažný cieľ.

31 Čo sa týka posúdenia protisúťažného cieľa takého zosúladeného postupu, akým je postup sporný vo veci samej, je dôležité pripomenúť, po prvé, ako uviedla aj generálna advokátka v bode 46 svojich návrhov, že na to, aby zosúladený postup mal protisúťažný cieľ, stačí, aby tento postup mohol vyvolať negatívne následky pre hospodársku súťaž. Inak povedané, uvedený postup musí byť konkrétne spôsobilý, vzhľadom na právny a hospodársky kontext, v ktorom sa nachádza, vylučovať, obmedzovať, alebo skresľovať hospodársku súťaž v rámci spoločného trhu. Skutočnosť, či a v akom rozsahu tento následok skutočne vznikne, môže byť rozhodujúca len pre výpočet výšky pokút a posúdenie práva na náhradu škody.

32 Po druhé, pokiaľ ide o výmenu informácií medzi konkurentmi, je opodstatnené pripomenúť, že kritériá koordinácie a spolupráce, ktoré zakladajú zosúladený postup, musia byť vnímané vo svetle vlastného znenia ustanovení Zmluvy týkajúcich sa hospodárskej súťaže, podľa ktorých si každý hospodársky subjekt musí autonómne určiť politiku, ktorú na spoločnom trhu mieni sledovať (pozri rozsudky Suiker Unie a i./Komisia, už citovaný, bod 173; zo 14. júla 1981, Züchner, 172/80, Zb. s. 2021, bod 13; Ahlström Osakeyhtiö a i./Komisia, už citovaný, bod 63, a z 28. mája 1998, Deere/Komisia, C-7/95 P, Zb. s. I-3111, bod 86).

33 Hoci táto požiadavka autonómie nevyučuje právo hospodárskych subjektov rozumne sa prispôbovať existujúcemu alebo očakávanému konaniu ich konkurentov, zásadne bráni uskutočneniu priameho alebo nepriameho kontaktu medzi týmito subjektmi, ktorý by mohol buď ovplyvniť konanie skutočného alebo potenciálneho konkurenta na trhu, alebo by mohol tomuto konkurentovi odhaliť konanie, ktoré sa daný podnik rozhodol uskutočňovať na uvedenom trhu alebo ktoré zamýšľa na tomto trhu uskutočňovať, pokiaľ cieľom alebo následkom týchto kontaktov je vytvorenie podmienok hospodárskej súťaže, ktoré nezodpovedajú obvyklým podmienkam dotknutého trhu vzhľadom na povahu dodávaných výrobkov alebo poskytovaných služieb, veľkosť a počet podnikov a objem uvedeného trhu (pozri v tomto zmysle rozsudky Suiker Unie a i./Komisia, už citovaný, bod 174; Züchner, už citovaný, bod 14, a Deere/Komisia, už citovaný, bod 87).

34 V bodoch 88 a nasl. už citovaného rozsudku Deere/Komisia Súdny dvor rozhodol, že na silne koncentrovanom oligopolistickom trhu, akým je trh dotknutý vo veci samej, môže výmena informácií umožniť podnikom spoznať postavenie na trhu, ako aj obchodnú stratégiu svojich konkurentov, a z toho dôvodu podstatne ovplyvniť hospodársku súťaž, ktorá pretrváva medzi hospodárskymi subjektmi.

35 Z toho vyplýva, že výmena informácií medzi konkurentmi môže byť v rozpore s pravidlami hospodárskej súťaže, pokiaľ zmierňuje alebo odstraňuje stupeň neistoty o fungovaní dotknutého trhu, čo vedie k obmedzeniu hospodárskej súťaže medzi podnikmi (pozri rozsudky Deere/Komisia, už citovaný, bod 90, a z 2. októbra 2003, Thyssen Stahl/Komisia, C-194/99 P, Zb. s. I-10821, bod 81).

36 Po tretie, pokiaľ ide o možnosť považovať zosúladený postup za postup s protisúťažným cieľom, hoci daný postup nemá priamu súvislosť so spotrebiteľskými cenami, je

potrebné uviesť, že zo znenia článku 81 ods. 1 ES nevyplýva, že zakázané sú len zosúladené postupy, ktoré majú priamy vplyv na ceny zaplatené konečnými spotrebiteľmi.

- 37 Naopak, z uvedeného článku 81 ods. 1 písm. a) ES vyplýva, že zosúladené postupy môžu mať protisúťažný cieľ, pokiaľ „priamo alebo nepriamo určujú nákupné alebo predajné ceny alebo iné obchodné podmienky“. Ako to vo svojich písomných pripomienkach tvrdí holandská vláda, vo veci samej sa zdá, že pokiaľ ide o fixné služby, odmeny zmluvných predajcov sú rozhodujúcim prvkom pre stanovenie ceny, ktorú zaplatí konečný spotrebiteľ.
- 38 V každom prípade, ako uvádza generálna advokátka v bode 58 svojich návrhov, článok 81 ES smeruje, podobne ako iné pravidlá hospodárskej súťaže uvedené v Zmluve, nielen k ochrane priamych záujmov účastníkov hospodárskej súťaže alebo spotrebiteľov, ale aj k ochrane štruktúry trhu a tým hospodárskej súťaže ako takej.
- 39 Preto konštatovanie existencie protisúťažného cieľa zosúladeného postupu, na rozdiel od toho, čo zjavne tvrdí vnútroštátny súd, nemožno podmieňovať existenciou priamej súvislosti tohto postupu so spotrebiteľskými cenami.
- 40 Po štvrté, pokiaľ ide o tvrdenie Vodafone, podľa ktorého zosúladený postup sporný vo veci samej nemôže mať za cieľ obmedzenie hospodárskej súťaže, pretože štandardné odmeny zmluvných predajcov museli byť v každom prípade znížené z dôvodu podmienok trhu, z bodu 33 tohto rozsudku vyplýva, že požiadavka autonómie hospodárskych subjektov nevyklučuje ich právo rozumne sa prispôbovať existujúcemu alebo očakávanému konaniu ich konkurentov.

- 41 V každom prípade, ako uviedla generálna advokátka v bodoch 66 až 68 svojich návrhov, hoci je pravda, že zhodné konanie konkurenčných podnikov nemusí vždy znamenať zosúladený postup odporujúci hospodárskej súťaži, protisúťažný cieľ treba pripísať výmene informácií spôsobilej vylúčiť neistotu v myslí dotknutých subjektov, pokiaľ ide o presný dátum, rozsah a spôsoby prispôsobenia, ktoré musí podnik zaviesť, vrátane prípadu, akým je ten vo veci samej, kde sa prispôsobenie týka zníženia štandardnej provízie zmluvných predajcov.
- 42 Je úlohou vnútroštátneho súdu overiť, či v spore vo veci samej informácie, ktoré si zástupcovia vymenili na stretnutí 13. júna 2001, boli spôsobilé vylúčiť takúto neistotu.
- 43 Vzhľadom na predchádzajúce úvahy je potrebné odpovedať na prvú otázku, že zosúladený postup má protisúťažný cieľ v zmysle článku 81 ods. 1 ES, pokiaľ z dôvodu jeho obsahu a účelu, ako aj vzhľadom na právny a hospodársky kontext, v ktorom sa nachádza, je tento postup konkrétne spôsobilý vylučovať, obmedzovať alebo skresľovať hospodársku súťaž v rámci spoločného trhu. Nie je nevyhnutné, aby bola hospodárska súťaž skutočne vylúčená, obmedzená alebo skreslená, ani aby existovala priama súvislosť medzi týmto zosúladeným postupom a spotrebiteľskými cenami. Výmena informácií medzi konkurentmi má protisúťažný cieľ, ak je spôsobilá odstrániť neistotu týkajúcu sa konania, ktoré majú v úmysle dotknuté podniky.

O druhej otázke

- 44 Svojou druhou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či v rámci preskúmania príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a konaním na trhu podnikov zúčastnených na tomto postupe, ktorá sa vyžaduje na preukázanie existencie

zosúladeného postupu v zmysle článku 81 ods. 1 ES, musí vnútroštátny súd uplatňovať domnienku príčinnej súvislosti uvedenú v judikatúre Súdneho dvora, podľa ktorej tieto podniky, pokiaľ sú ďalej aktívne na trhu, zohľadňujú informácie vymenené so svojimi konkurentmi, alebo či môže uplatniť pravidlá vnútroštátneho práva týkajúce sa dôkazného bremena.

45 Ako uviedla generálna advokátka v bode 76 svojich návrhov, táto otázka smeruje k zisteniu, či aj vnútroštátne súdy a orgány sú pri uplatnení článku 81 ES povinné uplatňovať domnienku príčinnej súvislosti používanú súdmi Spoločenstva.

46 Podľa vnútroštátneho súdu, ak je uvedená domnienka obsiahnutá v pojme zosúladeného postupu podľa článku 81 ods. 1 ES, vnútroštátny súd je povinný ju uplatniť. Naopak tvrdí, že ak táto podmienka má byť považovaná za procesné pravidlo, vnútroštátny súd ju môže neuplatniť na základe zásady procesnej autonómie členských štátov.

47 T-Mobile, KPN a Vodafone uvádzajú, že žiadna skutočnosť vychádzajúca z článku 81 ES alebo z judikatúry Súdneho dvora nemôže podporovať záver, podľa ktorého je domnienka príčinnej súvislosti neoddeliteľnou súčasťou pojmu zosúladený postup v zmysle uvedeného článku 81 ods. 1 ES. Domnievajú sa teda, že v súlade s ustálenou judikatúrou, v prípade neexistencie právnej úpravy Spoločenstva v danej oblasti prináleží vnútroštátnemu právnemu poriadku každého členského štátu, aby určil príslušné súdy a upravil procesné podmienky žalôb určených na zabezpečenie ochrany práv, ktoré osobám podliehajúcim súdnej právomoci vyplývajú z práva Spoločenstva, za predpokladu, že takéto podmienky jednak nie sú menej výhodné ako podmienky vzťahujúce sa na obdobné žaloby vnútroštátnej povahy (zásada ekvivalencie) a jednak nevedú k praktickej nemožnosti alebo nadmernému sťaženiu výkonu práv priznaných právom Spoločenstva (zásada efektivity).

- 48 Holandská vláda a Komisia naopak zastávajú názor, že domnienka príčinnej súvislosti bola zavedená ako súčasť pojmu zosúladeného postupu v zmysle článku 81 ods. 1 ES, a nie ako procesné pravidlo nezávislé od tohto pojmu, a preto je táto domnienka povinná pre vnútroštátne súdy.
- 49 V tomto ohľade treba najskôr pripomenúť, že článok 81 ES na jednej strane spôsobuje priame účinky vo vzťahoch medzi jednotlivcami a zakladá dotknutým osobám práva, ktoré sú vnútroštátne súdy povinné ochraňovať, a na druhej strane predstavuje ustanovenie na ochranu verejného poriadku, nevyhnutné na splnenie úloh zverených Európskemu spoločenstvu, ktoré musí byť vnútroštátnymi súdmi uplatňované *ex officio* (pozri v tomto zmysle rozsudky z 1. júna 1999, *Eco Swiss*, C-126/97, Zb. s. I-3055, body 36 a 39, ako aj z 13. júla 2006, *Manfredi a i.*, C-295/04 až C-298/04, Zb. s. I-6619, body 31 a 39).
- 50 Preto sú pri uplatnení článku 81 ES všetky vnútroštátne súdy členských štátov viazané výkladom, ktorý Súdny dvor podal v súvislosti s týmto článkom.
- 51 Pokiaľ ide o domnienku príčinnej súvislosti, ktorú Súdny dvor formuloval v rámci výkladu článku 81 ods. 1 ES, je vhodné najskôr pripomenúť, že Súdny dvor už rozhodol, že pojem zosúladený postup, ako vyplýva zo samotného znenia tohto ustanovenia, zahŕňa okrem zosúladovania postupu medzi dotknutými podnikmi konanie na trhu vyplývajúce z tohto zosúladovania a vzťah príčiny a následku medzi týmito dvoma skutočnosťami. Súdny dvor sa však ďalej domnieval, že s výhradou dôkazu opaku, ktorý zaťažuje dotknuté hospodárske subjekty, je potrebné predpokladať, že podniky zúčastňujúce sa na zosúladovaní postupu a naďalej pôsobiace na trhu pri určovaní svojho konania na tomto trhu zohľadňujú informácie, ktoré si vymenili so svojimi konkurentmi. Tým viac to platí v prípade, ak sa zosúladovanie uskutočňuje pravidelne a počas dlhého obdobia. Súdny dvor napokon vyvodil záver, že taký zosúladený postup

patrí do pôsobnosti článku 81 ods. 1 ES bez ohľadu na to, či má protisúťažný vplyv na trh (pozri rozsudok Hüls/Komisia, už citovaný, body 161 až 163).

52 Za týchto podmienok je opodstatnené konštatovať, že domnienka príčinnej súvislosti vyplýva z článku 81 ods. 1 ES, tak ako ho vykladá Súdny dvor, a v dôsledku toho je neoddeliteľnou súčasťou uplatniteľného práva Spoločenstva.

53 Vzhľadom na predchádzajúce úvahy treba odpovedať na druhú otázku, že v rámci preskúmania príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a konaním podnikov zúčastnených na tomto postupe na trhu, ktorá sa vyžaduje na preukázanie existencie zosúladeného postupu v zmysle článku 81 ods. 1 ES, je vnútroštátny súd povinný, s výhradou dôkazu opaku, ktorý zaťažuje dotknuté podniky, uplatňovať domnienku príčinnej súvislosti uvedenú v judikatúre Súdneho dvora, podľa ktorej tieto podniky, pokiaľ sú naďalej aktívne na trhu, zohľadňujú informácie vymenené so svojimi konkurentmi.

O tretej otázke

54 Svojou treťou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či pri uplatnení pojmu zosúladené postupy podľa článku 81 ES platí domnienka príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a konaním dotknutých podnikov na trhu aj vtedy, ak je zosúladený postup založený len na jednom stretnutí.

- 55 T-Mobile, KPN a Vodafone sa v podstate domnievajú, že z už citovaných rozsudkov Komisia/Anic Partecipazioni a Hüls/Komisia nemožno vyvodiť, že domnienka príčinnej súvislosti je uplatniteľná vo všetkých prípadoch. Podľa nich uplatnenie tejto domnienky musí zostať obmedzené na prípady, kde skutkový stav a okolnosti sú identické ako v uvedených rozsudkoch. V podstate tvrdia, že len v prípade, ak sa podniky stretávajú pravidelne a s vedomím, že pri predchádzajúcich stretnutiach boli vymenené dôverné informácie, možno predpokladať, že tieto podniky upravili svoje konanie na trhu na základe zosúladenia. Okrem toho sa domnievajú, že by nebolo rozumné predpokladať, že podnik môže založiť svoje konanie na trhu na informáciách vymenených počas jediného stretnutia, o to viac, že toto stretnutie malo legálny cieľ, ako je to aj vo veci samej.
- 56 Holandská vláda a Komisia naopak tvrdia, že z judikatúry, najmä z už citovaných rozsudkov Komisia/Anic Partecipazioni a Hüls/Komisia, jasne vyplýva, že domnienka príčinnej súvislosti nezávisí od počtu stretnutí, ktoré boli základom zosúladenia. Uvádzajú, že táto domnienka je odôvodnená, ak kontakty, ktoré sa uskutočnili, vzhľadom na ich kontext, obsah a frekvenciu, postačujú na zosúladenie konania na trhu, ktoré je spôsobilé vylúčiť, obmedziť alebo skresliť hospodársku súťaž v zmysle článku 81 ods. 1 ES, a okrem tohto dotknuté podniky sú naďalej aktívne na trhu.
- 57 Podľa holandskej vlády je spor vo veci samej dobrým príkladom skutočnosti, že na to, aby došlo k zosúladeniu, stačí jediné stretnutie. Na jednej strane stretnutie z 13. júna 2001 umožnilo dotknutým operátorom dohodnúť sa na znížení odmien zmluvných predajcov. Na druhej strane toto stretnutie takisto umožnilo odstrániť neistotu v tom, ktorý operátor zníži svoje náklady na získavanie nových zákazníkov, kedy a v akom rozsahu tak urobí, ako aj vzhľadom na obdobie, v akom ostatní operátori zareagujú rovnako.
- 58 V tomto ohľade je potrebné uviesť, že z bodu 121 už citovaného rozsudku Komisia/Anic Partecipazioni a z bodu 162 už citovaného rozsudku Hüls/Komisia vyplýva, že Súdny dvor spojil uplatnenie uvedenej domnienky len s existenciou zosúladenia a so

skutočnosťou, že podnik pokračuje v aktívnej činnosti na trhu. Doplňenie časti „tým viac by to platilo v prípade, ak by sa zosúladovanie uskutočňovalo pravidelne počas dlhého obdobia“, ktorá ani zďaleka nepodporuje tvrdenie, že domnienka príčinnej súvislosti sa uplatní len prípade, ak sa podniky stretávajú pravidelne, je potrebné vykladať v tom zmysle, že táto domnienka je silnejšia, pokiaľ podniky zosúladujú svoje konanie pravidelne a počas dlhého obdobia.

59 Akýkoľvek iný výklad by v podstate viedol k tomu, že jediná výmena informácií medzi podnikmi nemôže v žiadnom prípade viesť k zosúladeniu, ktoré je v rozpore s pravidlami hospodárskej súťaže uvedenými v Zmluve. Nie je však vylúčené, v závislosti od štruktúry trhu, aby jediný kontakt, akým je ten v spore vo veci samej, v podstate stačil na to, aby dotknuté podniky zosúladili svoje konanie na trhu a dospeli tak k praktickej spolupráci, ktorá nahradí hospodársku súťaž a riziká s ňou spojené.

60 Ako správne uviedla holandská vláda a generálna advokátka v bodoch 104 a 105 svojich návrhov, je to tak predmet zosúladovania, ako aj okolnosti vlastné trhu, ktoré určujú, s akou frekvenciou, v akých intervaloch a akým spôsobom musia konkurenti nadviazať vzájomný kontakt na to, aby dospeli k zosúladeniu svojho konania na trhu. Ak totiž dotknuté podniky vytvárajú dohodu so zložitým systémom o zosúladení postupov vo veľkom množstve aspektov ich konania na trhu, môžu mať potrebu pravidelných kontaktov v priebehu dlhého obdobia. Naopak, ako je to v tomto prípade, ak je zosúladenie jednorázové a týka sa jednorázovej harmonizácie konania na trhu pri izolovanom parametri hospodárskej súťaže, môže stačiť jediný kontakt na to, aby sa uskutočnil protisúťažný cieľ zamýšľaný dotknutými podnikmi.

61 Za týchto podmienok je potrebné sa domnievať, že dôležitý nie je ani tak počet stretnutí medzi dotknutými podnikmi, ako skôr skutočnosť, či jeden alebo viac kontaktov, ktoré

sa uskutočnili, umožnili podnikom zohľadniť informácie vymenené s ich konkurentmi na účely určenia ich konania na danom trhu a vedome nahradíť praktickú spoluprácu medzi nimi na úkor hospodárskej súťaže. Pokiaľ možno preukázať, že tieto podniky dospeli k zosúladeniu a zostali aktívne na trhu, je odôvodnené vyžadovať, aby poskytli dôkaz o tom, že dané zosúladenie nemalo vplyv na ich konanie na uvedenom trhu.

- 62 Vzhľadom na predchádzajúce úvahy treba odpovedať na tretiu otázku, že pokiaľ podnik zúčastnený na zosúladenom postupe pokračuje v aktívnej činnosti na predmetnom trhu, domnienka príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a konaním tohto podniku na trhu sa uplatní aj vtedy, ak je zosúladený postup založený len na jednom stretnutí dotknutých podnikov.

O trovách

- 63 Vzhľadom na to, že konanie pred Súdny dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (tretia komora) rozhodol takto:

- 1. Zosúladený postup má protisúťažný cieľ v zmysle článku 81 ods. 1 ES, pokiaľ z dôvodu jeho obsahu a účelu, ako aj vzhľadom na právny a hospodársky**

kontext, v ktorom sa nachádza, je tento postup konkrétne spôsobilý vylučovať, obmedzovať alebo skresľovať hospodársku súťaž v rámci spoločného trhu. Nie je nevyhnutné, aby bola hospodárska súťaž skutočne vylúčená, obmedzená alebo skreslená, ani aby existovala priama súvislosť medzi týmto zosúladeným postupom a spotrebiteľskými cenami. Výmena informácií medzi konkurentmi má protisúťažný cieľ, ak je spôsobilá odstrániť neistotu týkajúcu sa konania, ktoré majú v úmysle dotknuté podniky.

2. V rámci preskúmania príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a konaním podnikov zúčastnených na tomto postupe na trhu, ktorá sa vyžaduje na preukázanie existencie zosúladeného postupu v zmysle článku 81 ods. 1 ES, je vnútroštátny súd povinný, s výhradou dôkazu opaku, ktorý zaťažuje dotknuté podniky, uplatňovať domnienku príčinnej súvislosti uvedenú v judikatúre Súdneho dvora, podľa ktorej tieto podniky, pokiaľ sú naďalej aktívne na trhu, zohľadňujú informácie vymenené so svojimi konkurentmi.
3. Pokiaľ podnik zúčastnený na zosúladenom postupe pokračuje v aktívnej činnosti na predmetnom trhu, domnienka príčinnej súvislosti medzi zosúladeným postupom a konaním tohto podniku na trhu sa uplatní aj vtedy, ak je zosúladený postup založený len na jednom stretnutí dotknutých podnikov.

Podpisy